

РАДМИЛА ЗОТОВИЋ

**МЕТАЛНИ НАЛАЗИ СА ЛОКАЛИТЕТА
„ЧУЉЕВИНА” КОД ЧАЧКА**

Радмила Зотовић
УУ 11000 Београд
Археолошки институт

UDK: 351.853 (497.11)

Локалитет „Чуљевина” налази се у селу Пријевору, на левој обали реке Каменице, узводно од ушћа у Западну Мораву, на уздигнутој платформи непосредно уз речно корито, на парцели Милутина Јовановића. Овде је 1977. године¹ откривена зидана грађевина која се састоји од три просторије. Констатовани су остаци грађевине са очуваним темељним зидовима зиданим у кречном малтеру од ломљеног камена, речног облутка и ситнијих комада опеке. Све три просторије су имале исту оријентацију правцем југозапад-североисток. У грађевинском шуту на простору објекта, спорадично су нађени фрагменти римске керамике. Просторије су различитих димензија: просторија 1 – 3 x 2 м, просторија 2 – 3 x 3 м, и просторија 3 – 7,40 x 7,50 метара. У поседњој про-

1. Подаци из документације Народног музеја у Чачку.

сторији пронађена су 2 потпуно оштећена, дислоцирана скелетна гроба. На основу нађених скелетних остатака може се закључити да се ради о две одрасле особе. Такође се може закључити, на основу нађених грађевинских остатака, да су покојници били сахрањени у оквиру породичне гробнице, у зиданом гробу „на свод” правоугаоног облика, димензија 1,97 x 1,15 x 0,60 метара. Гроб је зидан од ломљеног камена и облутака, са по којом опеком која је на појединим местима убацивана до висине од 0,58 – 0,64 метра. Под је рађен од чврстог црвенкастог малтера, дебљине око 0,420 метра. Може се претпоставити да је читав грађевина служила као сакрални објекат који је коришћен и у каснијем периоду. Тако је накнадно, када је објекат порушен, укопано још 5 гробова.² Осим тога, може се констатовати да је овај објекат, или место на коме се он налазио, и у каснијем периоду био коришћен као сакрални објекат, или пак сакрално – табуисано место. Оваква констатација изводи се на основу налаза каменог лава на истом локалитету, изнад остатака грађевине.³ Чињеница да је лав представљен са змијом испод шапе говори у прилог томе да је ово место и у каснијем периоду сматрано за сакрално.

Налази из породичне гробнице са локалитета „Чуљевина” начињени су у слоју растресите земље на 25 цм изнад нивоа пода у просторији 3. Поред предмета од метала овде су још констатовани предмети од стакла у фрагментарном стању,⁴ предмети од кости⁵ и фрагменти керамике рађене на витлу. Налаз металних предмета чини:

1. Гвоздени нож у фрагментарном стању, јако корозирао, правоугаоног пресека, димензија 0,7 x 0,5 цм, трагови сребрне оплате. Дужина ножа 5,3 цм (цртеж бр. 7).

2. Гвоздени клин са искуцаном четвороугаоном главом, димензија 1 x 1 цм. Дужина клина 3,2 цм (цртеж бр. 8).

3. Сребрна пређица округлог пресека са масивним трном повијеним на врху и оковом троугаоног облика са полукружним завршетком, димензија 1,8 x 3,8 ц. (инв. бр. 883), (цртеж бр. 1).

2. Грбови припадају периоду средњег века, без прилога су, оријентације запад – исток са одступањем од 25-30 степени ка југу. Грбови су били оивичени поносним облуком и грађевинским шупом.

3. Налаз је начињен 1971. г., и у Музеј га је донео извесни мештанин по презимену Јовановић. Лав (р. бр. 632/71) је представљен са змијом испод леве предње шапе. Лева бочна страна му је притесана, на основу чега се претпоставља да је био уклопљен у некакав објекат.

4. Фрагменти боца и чаша, укупно 6 предмета.

5. Мања кошгана алатка у фрагментарном стању и једно кошгано дугме.

4. Пет сребрних игала са искуцаном кружном главом и урезима испод главе. Игле су кружног пресека, димензија: 7,0 цм, 3,9 цм, 8,2 цм, 7,2 цм, и 8,1 цм (цртеж 2-6).

5. Трн сребрне пређице отвореног типа, без плоче.⁶

Остатак гвозденог ножа, или клина, нису услед велике оштећености од користи за датовање материјала. Добро очувана сребрна пређица округлог облика и троугаоног окова са полукружним завршетком пружа елементе за прецизније датовање. Овакве пређице представљале су углавном део појаса, а у неким случајевима, када мале димензије налаза упућују на то, могле су се користити и као украси на обући, односно као део ремена за везивање обуће.⁷ Као део појаса имале су првенствено функцију потпасавања тунике, али и придржавања одеће при телу приликом ходања и то подједнако на мушкој и женској одећи.⁸ У периоду касног царства украшене појасне копче означавале су друштвени статус појединца који их је носио.⁹ Мале димензије пређице са локалитета „Чуљевина” могу да упућују на то да је била коришћена као део ремена за везивање обуће, али није искључено да је била и део појаса, нарочито одеће женске особе. Најпрецизнију типологију за пређице уопште даје Кавалевскаја.¹⁰ Према овој типологији пређица са локалитета „Чуљевина” припада појасним копчама типа 7 – округле алке са троугаоним оковом. Према типу троугаоног окова, са или без полукружног завршетка, припадала би варијанти 8б – троугаони оков са полукружним завршетком.¹¹ Хронолошки, овај тип копчи може се одредити у IV, али се у мањем броју могу налазити и у материјалу V – VI века.¹² Према Сагадину овај тип копчи датује се такође у IV, али се могу јављати и у раном V веку.¹³ Аналогије овом типу пређице налазимо на широком простору. Тако је нпр. налазимо у примерку из некрополе на Згорњем Брегу из друге половине IV века,¹⁴ у материјалу из Дукље,¹⁵

6. Како нисмо били у могућности да добијемо фотографије или цртеже осталих предмета нађених на локалитету „Чуљевина”, то смо се одлучили да овом приликом публикујемо само металне налазе. Љубазно се захваљујем колегиници Лидији Никитовић на уступљеном материјалу.

7. А. Црнобрња – С. Крунић: Војна опрема и коњска опрема у: Античка бронза Сингидунума, Београд 1977, 267.

8. М. Sagadin: *Antične pasne spone in garniture v Sloveniji*, *Arheološki vestnik* XXX, Ljubljana 1974, 294.

9. Ибид., 295.

10. В. Б. Кавалевска: *Поисные наборы Евразий IV-IX в.в. – ирляски*, Археологија СССР, Москва 1979.

11. Ибид., 12, рис. 3.

12. Ибид., 16-17.

13. М. Сагадин: оп. цит., 311.

14. Ибид., 311, Т. 8/11.

15. А. Цермановић-Кузмаповић – О. Велимировић-Жижкић – Д. Срејовић: Античка Дукља, Цетиње 1975, сл. 157, пређица из гроба 8, западна некропола, с тим што је полукружни завршетак другачије извучен и украшен.

или пак у једном примерку из Београда, додуше деформисаном и без трна.¹⁶ Такође треба напоменути чињеницу да је пређица израђена од сребра, што говори о одређеном друштвеном статусу особе која ју је носила.

Пет сребрних игала припада групи тзв. сонди, типа аурисцалпиум. Сонде уопште представљају медицински инструмент који се користио за различите хируршке прегледе ткива (сондирање), за утврђивање пролазности различитих отвора у телу, за препарацију ткива, крвних жила и слично. Сонде су могле бити различитих димензија, што је опет зависило од њихове намене, а обично су имале на једном крају проширење у виду лопатице, такође различитог облика и димензија.¹⁷

Аналогије сличне нашим примерцима могу се наћи и у удаљеним областима Царства.¹⁸ Сонде типа аурисцалпиум представљају најбројнију групу сонди. Могле су се, осим у медицини, користити још и у фармацији и козметици за узимање масти из ургентарија и балзама и пудера из козметичких флашица. Мале димензије сонди углавном указују да су биле коришћене управо у фармацији и козметици. Са друге стране, урезани украси испод главе сонде карактеристични су за сонде коришћене у медицинске сврхе. Примерци са подручја Сингидунума аналогни нашим,¹⁹ могу нам бити од помоћи у датовању. С обзиром да се сонде овога типа јављају у периоду од II – IV в, то бисмо примерке са локалитета „Чуљевина” били слободни да одредимо, према палазу сребрне пређице, у крај IV в., мада присуство сребрне пређице може упућивати и на почетак V века. У овом случају бисмо се ипак одлучили да налаз са локалитета „Чуљевина” датујемо у сам крај IV в., у чему нам помаже и налаз стакленог материјала.²⁰

Начин сахране одговара сахрањивању у гробовима углавном правоугаоног облика, у оквиру породичних горбница карактеристичних за

16. А: Црнобрња – С. Крунић: оп. цит., 287, бр. 481.

17. О различитим типовима сонди и њиховој намени види: С. Крунић: *Римски медицински инструменти из Сингидунума и околине*, Београд 1992, 16–18. О сондама уопште такође и: J. J. Binquet: *Roman Surgical Instruments and other Minor Objects in the National Archaeological Museum of Naples*, Mainz am Rhein 1997, Probs and Needles 52 – 54; J. S. Milne: *Surgical Instruments in Greek and Roman Times*, New York 1970, Chapter IV, Probs 51 – 89, Pl. XVII – XVIII; R. Jackson: *Roman doctors and their instruments: recent research into ancient practice*, Journal of Roman Archaeology, vol. 3, Michigan 1990, fig. 4 probs, 6-9.

18. E. Künzel: *Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Keizerzeit*, Bonn 1983, 16 – за област Male Azije, најсличније нашим примерцима 31, 33 – 35.

19. С: Крунић: оп. цит., бр. 18, 20, 22 – 26, 30, 31; Т: II, 18; Т: III, 20, 22 – 26; Т: IV, 30 – 31.

20. Тако се хемисферичне чаше полулоптастог рецепијента датују у период IV в. Види: А. Цермановић-Кузмановић – О. Велимировић-Жижих – Д. Срејовић: оп. цит., 158 – 159; А. Цермановић-Кузмановић: *Античко сивакло из Сирмијума*, Грађа за проучавање споменика културе Војводине X, Нови Сад 1980 – 1981, 10 – 11.

касноантички период.²¹ За њих је карактеристично да су подизане уз виле рустике,²² па тако није без основа закључити да су покојници на локалитету „Чуљевина” сахрањени у гробној меморији, која је подигнута у сврху породичне гробнице уз вилу русту.²³ Гробни прилози су такође карактеристични за овакав начин сахрањивања: керамика, стаклени судови, предмети од сребра и медицинске сонде.²⁴ Иначе, предмети од сребра нађени на локалитету „Чуљевина”, и поред самог начина сахране, упућују на добро стојеће, односно имућније покојнике.

ЗАКЉУЧАК

На локалитету „Чуљевина” у селу Пријевору код Чачка откривен је зидани гроб, правоугаоног облика „на свод”, а у оквиру грађевинског објекта од три просторије, за који се може претпоставити да представља породичну гробницу власника имања и виле рустике својевремено истражене на локалитету Питомине. Према начину сахране и аналогјама са подручја Македоније може се закључити да се ради о породичној гробници у оквиру које су сахрањене две одрасле особе неутврђеног пола.

Метални налази са локалитета „Чуљевина” састоје се од: гвозденог ножа и гвозденог клина у фрагментарном стању и јако кородираних, трна сребрне прећице и сребрне прећице округлог пресека са масивним трном повијеним на врху и оковом троугаоног облика са полукружним завршетком, и пет сребрних игала – сонди типа аурисцалпиум.

Последња два налаза су једино осетљива за датовање и могу се одредити у крај IV века. Присуство сребрних предмета међу гробним прилозима са локалитета „Чуљевина”, као и сам начин сахране, говоре о томе да су покојници припадали добро стојећем друштвеном слоју.

21. Z. Beldedovski: *Edna dochnoantička grobnica od Štipsko*, *Macedoniae Acta Archaeologica* 5, Prilep 1979, 123.

22. K. Kapeski: *Severozapadna nekropola na vilata rustika vo Pešterica kaj Prilep*, *Macedoniae Acta Archaeologica* 2, Prilep 1976.

23. Вила рустика је на подручју села Пријевора истражена на локалитету „Пријевор”. Види: М. Васић: *Касноантичка налазишта у Чачку и околини*, у: Богородица Градска у историји српског народа, Чачак 1993, 10 – 11.

24. Uporedi npr. prema Z. Beldedovski: *op. cit.*, i K. Kapeski: *op. cit.*

METAL FINDINGS FROM THE ČULJEVINA LOCALITY NEAR ČAČAK

At the 'Čuljevina' locality in the village of Prijevor, near Čačak, a mortared, rectangular, vaulted tomb was found within a three-room building structure, supposed to represent a family vault of the owner of the estate and the villa rustica, which was previously studied at the 'Pitomine' locality. Judging by the way of burial and by analogy to the Macedonia region, it may be inferred that it was the family vault in which two adults of unidentified sex were buried.

The metal findings from the 'Čuljevina' locality consist of an iron knife and iron wedge, both fragmented and severely corroded, a pin of silver belt buckle and a silver buckle of rounded cross-section with a massive pin curved at its top, a triangular plate with semi-circular end, as well as five silver pins - probes of the auriscalpium type.

The last two findings are difficult to trace back and can be supposed to belong to the end of 4th century. The silver objects found among those in the vault at the 'Čuljevina' locality, as well as the way of the burial itself, testify to the fact that the deceased belonged to the wealthy class.

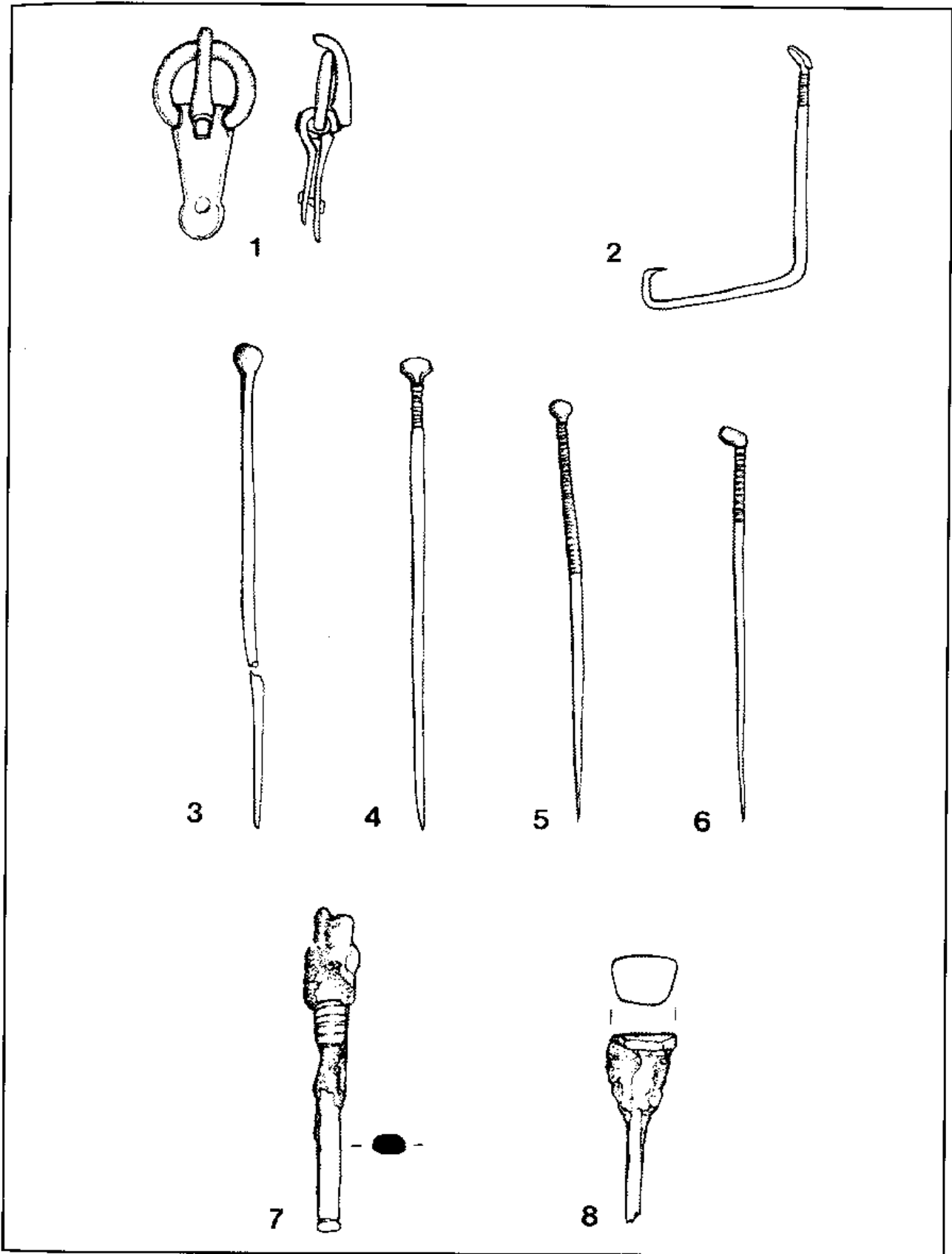
Radmila Zotović

OBJETS MÉTALLIQUES MIS AU JOUR DANS LE SITE ARCHÉOLOGIQUE DE ČULJEVINA, PRÈS DE TCHATCHAK

Dans le site archéologique „Čuljevina“ qui se trouve dans le village de Prijevor, près de Tchatchak, a été mise au jour une tombe de maçonnerie, rectangulaire et voûtée, englobée dans une construction comportant trois locaux; on peut supposer qu'il s'agit d'une crypte familiale qui avait appartenu au propriétaire d'un domaine et d'une villa rustique, situés dans le site archéologique „Pitomine“, qui ont déjà fait l'objet des fouilles archéologiques. À en juger par le mode d'ensevelissement et en prenant en considération les analogies avec les constructions similaires sur le territoire de la Macédoine, on peut conclure que c'était là une crypte familiale contenant deux défunts adultes dont le sexe n'a pas pu être établi.

Les objets métalliques mis au jour à „Čuljevina“ consistent de fragments d'un couteau et d'un clou en fer, très corrodés, ensuite, de l'ardillon d'une boucle en argent, d'une boucle en argent à section ronde, munie d'un ardillon massif à pointe courbée et d'un châsis triangulaire au sommet arrondi ainsi que de cinq aiguilles-sondes du type d'**auriscalpium**. Ces deux derniers ensembles d'objets, dont la datation est délicate, pourraient être situés à la fin du IVe siècle. La présence des objets en argent parmi ceux qui ont été découverts dans le site de „Čuljevina“, ainsi que le mode d'ensevelissement lui-même, attestent que les défunts appartenaient à une couche sociale aisée.

Radmila Zotović

Метални налази са локалитета „Чуљевина” код Чачка